

BISKUPI WROCŁAWSCY

DAWNI WŁADCY POCHOWANI W NYSIE
(XIV-XVII W.)

BAZYLIKA ŚW. JAKUBA I ŚW. AGNIESZKI

nysa

ndk

Nyski
Dom
Kultury
im. Wandy Pawlik

Punkt Informacji
Turystycznej
Nysa

Wprowadzenie

Nysa, to miasto o średniowiecznym rodowodzie, którego początki sięgają pierwszej połowy XIII wieku. Na przestrzeni dziejów znajdowała się kolejno pod panowaniem **Piastów, Korony Czeskiej, Habsburgów** oraz **Prus**, odzwierciedlając burzliwe losy całego Śląska.

Na tym zmiennym tle wyjątkową ciągłość zachowała władza biskupów wrocławskich, których świeckie władztwo – **Księstwo Nysko-Otmuchowskie** – ukształtowało się w XIII wieku i przetrwało aż do sekularyzacji w 1810 roku.

Znaczenie Nysy szczególnie wzrosło w okresie reformacji i kontrreformacji (XVI–XVII w.). Gdy Wrocław w dużej mierze przyjął protestantyzm, biskupi coraz częściej rezydowali w Nysie, rozbudowując tu swoją siedzibę, zaplecze administracyjne oraz wybierając miasto **jako miejsce wiecznego spoczynku**.

Najbardziej wymownym świadectwem ich obecności pozostaje **Bazylika św. Jakuba i św. Agnieszki** – monumentalna nekropolia biskupów, w której zachowały się liczne nagrobki z XIV–XVII wieku.

Mini-kalendarium:

- ✿ **1. poł. XIII w.** – początki miasta, lokacja na prawie niemieckim
- ✿ **XIII w.** – formowanie się władztwa biskupów wrocławskich (późniejsze Księstwo Nysko-Otmuchowskie)
- ✿ **XIV–XVII w.** – okres powstawania nagrobków i pochówków biskupich (ok. 1419–1693)
- ✿ **XVI–XVII w.** – reformacja i kontrreformacja; wzrost znaczenia Nysy jako katolickiej rezydencji biskupów
- ✿ **1742 r.** – przejęcie większości Śląska przez Prusy; podział księstwa na część austriacką i pruską
- ✿ **1810 r.** – sekularyzacja dóbr kościelnych w państwie pruskim; kres świeckiego księstwa biskupiego
- ✿ **1945 r.** – śmierć Adolfa Bertrama, ostatniego biskupa używającego tytułu księcia

Biskup

Wacław II Legnicki

1348

1419

- wywodził się z **Piastów legnicko-brzeskich**,
- biskup lubuski w latach 1378–1382, biskup wrocławski w latach **1382–1417**,
- po pożarze w 1401 r. ustanowił specjalny podatek na **odbudowę kościoła św. Jakuba**,
- fundator kolegiaty w Głogówku, Niemodlinie oraz kolegiaty i kolegium kanonicznego w Otmuchowie,
- bardzo energiczny biskup-ksiązę, popierał papiestwo rzymskie, papież Urban VI chciał mu nadać **tytuł kardynała**, lecz ten odmówił z nieznanych przyczyn,
- nakazał wydanie dla księstwa biskupiego **świeckiego prawa sądowego**, którego większość elementów stała się wzorcowa dla całego Śląska,
- zmarł w Otmuchowie, został pochowany w tamtejszej kolegiacie, którą po husyckich zniszczeniach przeniesiono wraz z nim na Stare Miasto w Nysie, a następnie do obecnej Bazyliki św. Jakuba i św. Agnieszki. Płyta nagrobna znajduje się przy zakrystii.

Biskup

Jakub von Salza

1481

1539

- urodził się w **Pisarzowicach** w **szlacheckiej rodzinie**,
- studiował w Lipsku, Bolonii i Ferrarze uzyskując **doktorat obojga praw** i wstąpił na służbę króla czesko-węgierskiego Władysława Jagiellończyka,
- starosta księstwa głogowskiego oraz kanonik kolegiaty głogowskiej i dziekan kolegiaty wrocławskiej,
- **biskup wrocławski** w latach 1520–1539. Papież zwlekał z zatwierdzeniem elekcji z powodów politycznych,
- człowiek uzdolniony, łagodny, lubiący spokój i ciszę,
- na okres jego panowania przypadł **rozwój protestantyzmu** na Śląsku. Jego rodzina przyjęła nowe wyznanie. Był pasywny wobec zwolenników reformacji,
- mimo zwołanego synodu diecezjalnego i zjazdu diecezjalnego **nie udało mu się powstrzymać podziału wyznaniowego diecezji**,
- po pożarze dworu biskupiego w Nysie rozpoczął jego odbudowę,
- fundator ratusza w Otmuchowie,
- pochowany w nyskiej Bazylice św. Jakuba i św. Agnieszki, a jego reprezentacyjny nagrobek nieopodal ołtarza głównego wykonany jest z salzburskiego marmuru. Postać biskupa jest przedstawiona na nim w strojach pontyfikalnych (na zdjęciu).

Biskup

Balthazar von Promnitz

1488

1562

- urodził się w **Lasocinie**, pochodził ze **śląskiej rodziny szlacheckiej**,
- studiował we Frankfurcie nad Odrą i Wittenberdze; uzyskał licencjat obojga praw,
- w 1534 r. został prepozytem we Wrocławiu, a później archidiaconem kapituły katedralnej, **biskup wrocławski w latach 1539–1562**,
- inwestor w **Sztolni Trzech Króli** koło Głucholaz (wydobycie złota)
- sprzyjał protestantyzmowi, korespondował z Marcinem Lutrem i Filipem Melanchtonem; w 1555 r. **ufundował drukarnię** (drukowano pisma katolickie i protestanckie),
- w renesansie Nysa stała się ważnym ośrodkiem oświatowym na Śląsku, m.in. dzięki jego tolerancji wobec protestantów,
- po pożarze w 1542 r. **zadbał o odbudowę Nysy**,
- w 1549 r. wydał nowe przepisy dla księstwa biskupiego,
- dbał o ubogich: budował szpitale i **„młyn ubogich”** nad Białką
- w Javorniku urządził **łaźnię** dla mieszkańców,
- **fundator ratusza** z wieżą w Paczkowie,
- **wspierał cesarza** Ferdynanda radą i finansowo,
- większość majątku zapisał ubogim i na budowę szpitali,
- zmarł w 1562 r. po krótkiej chorobie płuc; pochowany w Bazylice św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie. Jego reprezentacyjny nagrobek znajdziemy w kaplicy Matki Boskiej Szkaplerznej.

Biskup

Casper von Logau

1524

1574

- urodzony w **Nysie**, silnie powiązany z dworem Habsburgów. Cesarz Ferdynand I mianował go **biskupem w Wiener - Neustadt**, (zatwierdzony przez papieża w 1560 r.), a następnie w latach 1562–1574 sprawował godność **biskupa wrocławskiego**,
- utrzymywał **przyjazne stosunki z księżętami protestanckimi** i prowadził politykę tolerancji. Kluczowe urzędy obsadzał luteranami. Za jego rządów na Śląsku powstawały parafie luterskie, a nauczyciele w nyskim gimnazjum sprzyjali ideom reformacji,
- kapituła katedralna wielokrotnie oskarżała go o opieszałość oraz chciwość. Przez lata nie obsadził stanowiska biskupa pomocniczego, a otwarte w 1565 r. seminarium duchowne we Wrocławiu borykało się z brakiem funduszy,
- pod naciskiem kapituły, która wzywała go do realizacji dekretów **soboru trydenckiego**, wyraził w końcu zgodę na przeprowadzenie wizytacji diecezji. Rozpoczęto ją w 1571 r., jednak objęła ona tylko część biskupstwa,
- zmarł na gruźlicę w Nysie w wieku 50 lat. Został pochowany w Bazylice św. Jakuba i św. Agnieszki, w kaplicy św. Piotra i św. Pawła gdzie bracia wznieśli mu okazały, renesansowy nagrobek.

Biskup

Martin von Gertsman

1527

1585

- urodzony w **Bolesławcu**, wychowany w **protestantyzmie**,
- studiował we Frankfurcie nad Odrą i w Padwie, uzyskując **doktorat obojga praw**. W Padwie przeszedł na katolicyzm,
- piastował stanowisko kanonika, następnie dziekana kapituły katedralnej we Wrocławiu, był także kanclerzem biskupstwa ołomunieckiego, a cesarz Maksymilian II uczynił go sekretarzem i wychowawcą arcyksiążąt austriackich,
- podniesiony do **stanu szlacheckiego** w 1571 r.,
- został wybrany przez kapitułę katedralną na **biskupa wrocławskiego** jako kandydat cesarski, a po papieskim zatwierdzeniu przyjął sakrę biskupią, jednocześnie zostając też namiestnikiem Śląska,
- **przyjaciół księcia Jerzego II brzeskiego** – luteranina, co budziło niezadowolenie wśród gorliwych katolików,
- przeniósł do Nysy seminarium duchowne, a do Wrocławia zaprosił jezuitów, w 1580 r. przeprowadził wizytację generalną diecezji i zwołał **synod diecezjalny**,
- za jego sprawą ukończono budowę wieży południowej katedry wrocławskiej i umieszczono zegar wielkich rozmiarów,
- ożywioną działalność przerwała jego śmierć. Jego nagrobek zobaczymy w kaplicy św. Jana Chrzciciela.

Biskup elekt

Paul Albert

1557

1600

- urodził się w **Badenii** – Wirtembergii na południu Niemiec, w połowie lat 70. XVI wieku rozpoczął **studia w słynnym Collegium Germanicum w Rzymie**, następnie podjął **studia teologiczne** w Bolonii,
- w 1580 r. został członkiem kapituły wrocławskiej, kanonikiem Kapituły Świętego Krzyża we Wrocławiu, a w 1591 r. został starostą księstwa,
- po śmierci biskupa Andreasa von Jerina, stał się **cesarskim kandydatem na wrocławski tron biskupi**, jednak kapituła katedralna wybrała na biskupa Bonawenturę Hahna, co spowodowało ofensywę dyplomatyczną Pawła Alberta. Cesarz Rudolf II wpłynął na decyzję papieża Klemensa VIII, który skłonił Bonawenturę Hahna do rezygnacji z funkcji biskupa wrocławskiego,
- 5 maja 1599 r. kapituła katedralna wybrała go na **biskupa wrocławskiego**, jednak z powodu choroby konsekratora biskupa ołomunieckiego Franciszka Dietrechsteina konsekrację nowo wybranego biskupa Alberta przełożono na wiosnę kolejnego roku,
- niestety początkiem maja 1600 r. biskup – elekt Paweł Albert zmarł na gruźlicę. Jest pochowany w kaplicy św. Piotra i Pawła w nyskiej Bazylice św. Jakuba i św. Agnieszki.

Biskup

Johann Sitsch

1552

1608

- pochodził ze starego rodu szlacheckiego zamieszkałego na Śląsku. Urodził się w **Ściborzu** koło Otmuchowa, uczęszczał do gimnazjum parafialnego w Nysie, a następnie **studiował prawo** w Krakowie i Wiedniu,
- od 1569 r. był członkiem kapituły katedralnej, po 16 latach został jej prepozytem. Był także kanonikiem kapituły kolegiackiej w Głogowie.
- został mianowany namiestnikiem Śląska przez cesarza Rudolfa II. Ostro **przeciwstawiał się protestantom**. Przede wszystkim w księstwie nyskim, gdzie usunął ich z zarządu Nysy i odzyskał część przejętych przez nich świątyń,
- w latach 1602–1606 przeprowadził wizytację całej diecezji oraz zwołał w 1606 r. **synod diecezjalny**, którego celem było ożywienie życia religijnego na Śląsku,
- zmarł i został pochowany w Nysie w Bazylice św. Jakuba i św. Agnieszki w **kaplicy św. Henryka** (obecnie Brackiej). Powstał w niej ołtarz z jego fundacji artystycznej. Był to wyraz prośby biskupa o **wspomożenie rekatolicyzacji** Śląska przez wstawiennictwo świeckiego władcy, św. Henryka.

Portret Justusa Sustermansa, Public domain, via Wikimedia Commons

Biskup Karol Habsburg

1590

1624

- urodził się w mieście **Graz, arcyksiężę austriacki**, syn arcyksięcia Karola, władcy Styrii, Karyntii i Krainy, oraz księżnej Marii Bawarskiej. Jego starszy brat został później cesarzem jako Ferdynand II, a dwie siostry Anna i Konstancja były kolejno żonami króla polskiego Zygmunta III Wazy,
- w wieku 8 lat przyjął niższe święcenia i uzyskał kanonię w Salzburgu,
- biskupem wrocławskim został w wieku 18 lat, wprowadził administracyjny przymus wyznawania religii katolickiej, zgodnie z przyjętą w Augsburgu zasadą „**cuius regio eius religio**” („czyja władza, tego religia”),
- w 1618 r., gdy wybuchła wojna trzydziestoletnia, **schronił się na dworze Zygmunta III Wazy**. W 1619 r. mianował królewicza polskiego Karola Ferdynanda Wazę biskupem koadiutorem,
- biskup otrzymał też od cesarza władzę zwierzchnią nad **hrabstwem kłodzkim**, w którym przeprowadził czystkę wyznaniową,
- w 1622 r. **sprowadził jezuitów** do założonego w Nysie słynnego gimnazjum z zamiarem utworzenia uniwersytetu, do którego nie doszło z powodu jego zgonu,
- w latach 1619–1624 sprawował urząd Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego,
- zmarł w Madrycie w drodze do Portugalii na nominację na **wicekróla** wieku 34 lat. Został pochowany w Escorialu, a jego serce znajduje się w Skarbcu św. Jakuba w Nysie.

Biskup

Friedrich von Hessen

1616

1682

- przyszedł na świat w rodzinie protestanckiego landgraфа Hesji. Studiował na Uniwersytecie w Marburgu oraz w Rzymie, gdzie **przeszedł na katolicyzm**,
- następnie rozpoczął karierę wojskową wstępując do zakonu kawalerów maltańskich i uczestnicząc w wyprawach przeciwko Imperium Osmańskiemu.
- w 1648 r. został **Wielkim Mistrzem Zakonu Maltańskiego**, pomimo tego, iż nie posiadał święceń kapłańskich papież Innocenty X wyniósł go do godności **kardynała**. W 1668 r. został dziekanem wrocławskiej kapituły katedralnej, a w 1671 r. został jej ordynariuszem. Przyjął w Rzymie święcenia kapłańskie i **sakrę biskupią**, pozostając jednak we Włoszech kolejne pięć lat. Po przybyciu na Śląsk dbał o rozwój kultu eucharystycznego wśród śląskich katolików, a także o muzykę sakralną.
- po śmierci 9 lutego 1682 r. spoczął w ufundowanej przez siebie kaplicy św. Elżbiety w katedrze św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu. **Jego serce spoczęło** w prezbiterium nyskiej Bazyliki św. Jakuba i św. Agnieszki, gdzie wcześniej ufundował barokową kaplicę boczną oraz okazały ołtarz główny z wielkim obrazem, ukazującym cudowne ocalenie Nysy podczas wojny trzydziestoletniej.

Biskup pomocniczy

Karl Franz Neander von Petersheide

1624

1693

- urodził się w 1624 r. w **Nysie** w rodzinie **szlacheckiej**,
- kształcił się w **kolegium jezuickim w Nysie**, a następnie studiował na uniwersytetach w Pradze i Krakowie, gdzie przyjął święcenia kapłańskie,
- w 1650 r. został kanonikiem kapituły katedralnej i kolegiackiej św. Krzyża we Wrocławiu,
- w 1662 r. został mianowany przez papieża Aleksandra VII biskupem tytularnym Nicopolis i **wrocławskim biskupem pomocniczym**,
- w 1669 r. położył kamień węgielny pod **odbudowę kolegium jezuickiego** w Nysie,
- od 1671 r. rezydował w Nysie jako administrator Księstwa Nyskiego. Dbał o rozwój życia religijnego, rozwinął kult eucharystyczny,
- był opiekunem ubogich i **mecenasem kultury**,
- w swoim księgozborze posiadał około 3000 dzieł, w tym teologicznych napisanych w języku łacińskim,
- zmarł w 1693 r. w Nysie i został pochowany w kościele św. Jakuba i św. Agnieszki w kaplicy Najświętszego Sakramentu.

Bibliografia

Kastner K., Breslauer Bischöfe, Breslau: Ostdeutsche Verlagsanstalt, 1929.

Poczet biskupów wrocławskich, red. J. Pater, Wrocław: Wydawnictwo św. Antoniego, 2000.

Pater J., Z dziejów wrocławskiego kościoła, Wrocław: Wydawnictwo św. Antoniego, 1997.

Wólkiewicz E., Kronika wypadków w Nysie (1482–1570) Michaela Webera, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe, 2025

Fojt B. i Večeřa J., Zlaté Hory ve Slezsku – největší rudní revír v Jeseníkách. Část 1.: A. Historie těžby B. Přehled literárních poznatků. Acta Musei Moraviae, Scientiae geologicae, 2000

Kucharski W. (red), Nysa – historia miasta, tom 1, Miasto biskupów wrocławskich, Nysa-Wrocław, Wydawnictwo Gajt 2023

Tekst: Ewelina Dumin-Pinkowska, Jarosław Srębacz, Marek Więckiewicz

Opracowanie graficzne: Ewelina Dumin-Pinkowska

Fotografia okładki i ostatniej strony: Jacek Dybek, pozostałe fotografie Ewelina Dumin-Pinkowska

Nyski Dom Kultury im. Wandy Pawlik w Nysie

Punkt Informacji Turystycznej

ul. Raclawicka 1 – Dworzec PKP (tymczasowo)

48-300 Nysa

tel. +48 602 654 128

www.informacja-turystyczna.nysa.pl

Nyski
Dom
Kultury
im. Wandy Pawlik

